

moltes làgrimes supplicaren a sa senyoria que --- los dos anassen ab ella e no restassen *òrpbens* de tal companyia» (cap. 80, I, 316). La forma femenina es dóna com a *orfa* (o *orfe*) en alguns textos del S. xv: «--- per a mi que só stada tant de temps *orfe* de pare e de mare ---» (*Tirant, AlcM*), «--- aquesta ciutat és venguda al darrer terme de la sua desolació --- e serà *orfe* de tota riquesa» (ib., cap. 353, ed. Riquer, p. 974), i en unes *Cobles de la Passió* (S. xv?) diu la Verge: «*orfa* so de un bel infant» (*DAG*). Aquest femení fou usat per alguns escriptors de la post-Renaixença com JAlcover (*AlcM*) i JMaragall en *La vaca cega*: «--- parpelleja / damunt les mortes nines, i se'n torna / *orfe* de llum sota del sol que crema». Fabra en la *Gramàtica* de 1912 accepta *orfa* al costat d'*òrfena* com a forma de femení (§ 162, 1), però ja no en el *Dicc. ortogr.* (1917) ni en el *Diccionari General* ni tampoc en la *Gram. pòstuma*, i estableix *orfes* com a plural d'*orfe* masculí.

DERIV.: *Orfandat* [*orfen-*, Villena, *Vita Chr.*, capítol 157, II, 288; Coromines: «els soldats --- anaven a deixar el castell --- però ells no ens ho volien dir, pobres xicots, perquè sabien l'*orfandat* en què quedàvem» (*Pres. Imag.*, O. C., 877a)]. *Orfenesa. Orfenet*, -ta, dim. [1862, *L'orfeneta de Menargues*, títol de la 25 edició d'A. Bofarull].

1 El mot llatí *orbis*, -a, 'orfe' ha continuat en català *orb*, -a, 'cec'.

Orfebre, orfebreria, V. or *Òrfena, orfenesa*, V. 30 *orfe*

ORFEÓ, 'societat de cant coral', pres del fr. *orphéon* id., format amb el nom d'Orfeu, cèlebre músic de la mitologia grega, amb la terminació d'*odéon* 'edifici destinat a assaigs musicals', pres del gr. *ὠδῆϊον*. □ 1.ª doc.: Lab. 1888.

DERIV.: *Orfeònic, orfeonista* [Lab. 1888]; *òrfic*.

Orfil, V. *alfil* *Orfresat*, V. or *Òrgan, organal*, V. 40 *orgue*

ORGANDÍ, 'mussolina espessa i empesada', pres del fr. *organdi*, d'origen desconegut. □ 1.ª doc.: Lab. 1888 (en francès des de 1723).

Orgànic, orgànicament, organicisme, organisme, organista, organitzabilitat, organitzable, organització, organitzador, organitzar, organitzat, organo-, organogen, organogènia, organografia, organogràfic, organolèptic, organologia, organoplàstic, V. *orgue*

ORGASME, derivat culte del gr. *ὄργᾶν* 'desitjar ardentment', derivat de *ὄργη* 'agitació, irritació'. □ 1.ª doc.: Lab. 1888; exemple en Sagarra (*AlcM*).

En francès ja en 1611, en anglès des de 1684.

DERIV.: *Orgàstic* [Lab. 1888].

ORGIA, 'festí en què es menja i beu immoderadament i es cometen altres excessos', pres del fr. *orgie* 60

(S. XVIII, abans 'cerimònia religiosa de caràcter bàquic'), pres per la seva banda del gr. *ὄργια* 'misteri o cerimònia religiosa', plural de *ὄργιον*. □ 1.ª doc.: Labèrnia 1888; exemples de Costa Llobera, J. M. de Sagarra (*AlcM*).

DERIV.: *Orgiàc* [Lab. 1888; *DFa.*]; *AlcM* inclou *orgiàstic* a base d'exemples de Mn. Ll. Riber i A. Esclassans; no recollit per *DFa*.

ORGUE, 'instrument musical de vent amb aquest nom', 'òrgan' (ant.), del llatí *ORGĀNUM* 'eina', 'instrument musical', 'òrgan (instrument)', i aquest del grec *ὄργανον* 'eina', 'instrument', 'òrgan fisiològic', derivat de *ἔργον* 'acció, obra, treball'. □ 1.ª doc.: *òrguens* (instrument musical) en doc. de 1389; *orgue, orga* 'òrgan' en Llull etc.

En l'esmentat document de 1389 hom parla d'*òrguens petits* 'òrguens petits', dels quals distingeix dues classes: *òrguens de coll* i *òrguens de peu* (*Est. Univ.* III, 24). Notem que com a nom de l'instrument musical en qüestió aquest mot sovint s'usava en plural (cf. oc. ant. *orguena*, continuació del pl. *ORGĀNA*), normalment amb la terminació analògica *-ens* (com *home* : *hòmens*, en lloc d'*homes*) i en aquesta forma de plural continua avui a Val. i Eiv. (*AlcM*). Està ben documentat: «Lo seon fill de Lamech trobà struments, axí com *òrguens* e cítares» (Eiximenis, *Dotzè*, cap. 16); doc. de 1404 (*orgue*), de 1446 («per cant dels *òrguens* majors», *DAG*.); *Spill*: «sons de uiola, / *orgue*, tanbor, / --- / farà sonar» (v. 12867); OPou, *ThPu*. (1575): «Los *òrguens*: Organa musica tibijs imparibus» (pàgina 168); més exemples en *DAG*, *AlcM*.

En alguns escrits apareix amb el gènere femení: doc. de 1407; de 1447: «lo die present ffon fet ofici solemne ab les *òrguens* majors en la Seu de Barchinona» (*Man. Ardits* II, 16). Tant Belv. 1805 com Lab. 1839 el donen com a f. (s. v. *orga*), i n'hi ha exemples en alguns autors de la Renaixença com Vayreda: «era una braó sorda que ressonava al cervell com les trompes d'una *orga* aviada» (*Puny*, 4.ª ed., p. 123), i també en Coromines: «Les obres de Bellini --- obres tan populars a Barcelona que totes les *orgues* les tocaven pels carrers; perquè jo encara, quan era petit, he anat pel carrer darrera d'aquell italià amb cama de fusta, que amb la seva *orgue*, guarnida d'un replà de figures de moviment, em feia córrer al seu darrera» (O. C., 1178.12, 16); «l'Home de l'*orga*» títol d'un monòleg en què Russinyol fa parlar un músic ambulant; avui aquest ús, que es pot sentir sovint, es considera vulgar.

Una variant *òrguins* apareix en StVicentF: «e també los doctors sonaven *òrguins*, car los canons grossos són los senyors» i «e vet com toquaven los *òrguins*, ventagaven tremolan[t]» (citat per GSchib, *Vocab. StVicentF*, p. 109, del ms. 276 dels *Sermos*). Després la trobem en un doc. de 1600 de Calaceit (Matar.): «--- un enfustament de *orgui* ---» (*BHGeogrBar* II, 14). Actualment continua en aquesta zona,¹ i a Tortosa (*BDC* III, 104),² i a les localitats de la Rib. de l'Ebre,³ i segons *AlcM* també a Sta. Coloma Q. (Conca de Barb.) i al nord de València (Castelló, Morella, Vi-